

A tudományos és szakkönyvtárak nyitvatartása

„Rendben van-e minden a könyvtárak nyitvatartása körül?” — tette fel a kérdést *Sallai István* a Könyvtáros 1967 augusztusi számában. Az adatok elemzése után határozott „nem” volt válasza. Újabb adatokkal támogatta meg ezt a véleményt *Pál Ernő* (Könyvtáros, 1968 január), *Gerő Gyula* (Könyvtáros, 1968 március) és *Simay Norbert* (Könyvtáros, 1969 február) cikke.

Mindnyájan a közművelődési könyvtárak szempontjából vizsgálták a kérdést. Az alábbiakban a tudományos és szakkönyvtárak nyitvatartási problémáira kívánok rámutatni. A kérdéssel kapcsolatos alapfogalmakkal (munkaidő, kölcsönzési és nyitvatartási idő), melyeket *Sallai István* tisztázott, nem foglalkozom. Előljáróban csupán azt jegyzem meg, hogy a közművelődési könyvtárakkal ellentétben a tudományos és szakkönyvtárak többségében a kölcsönzési idő kevesebb mint a nyitvatartási idő, az olvasótermek viszont a teljes nyitvatartási idő alatt az olvasók rendelkezésére állnak.

A könyvtárak nyitvatartási problémáiról folyó nyilvános viták megszaporodását bizonyítja, hogy a Sajtófigyelő ezzel kapcsolatos kivágatai vastag paksamétában hevernek az asztalomon. A cikkek, olvasólevelek, nyilatkozatok jórésze persze a közművelődési könyvtárakkal foglalkozik, de a tudományos és szakkönyvtárakra is több vonatkozik. E dokumentumok egyik fele azt bizonyítja, hogy igény van a könyvtárak hosszabb nyitvatartására, másik fele tagadja az ilyenfajta igényt. Mind ez ideig sem az egyik, sem a másik vélekedés igazát nem bizonyította senki adatokkal, csak sejtésekre és szubjektív „meggyőződésekre” vagyunk utalva, akár követeljük, akár elutasítjuk a könyvtári nyitvatartási idő meghosszabbítását.

Az olvasói igények felmérésére, sajnos, nem vállalkozhattam, de a legfontosabb magyar és néhány külföldi nagykönyvtár nyitvatartási szokásának felderítésével közelebb juthatunk a vita eldöntéséhez. A magyar tudományos és szakkönyvtárak nyitvatartási adatait a Gyűjtőköri kódex számára bejelentett adatszolgáltatásból, a külföldi könyvtárakét pedig évkönyvekből, használati szabályzatokból vettem át.

A hosszabb nyitvatartási időt követelőknek három kívánságuk van: naponta hosszabb ideig; hetenként többször legyenek nyitva a könyvtárak; évenként kevesebb szünetet tartsanak.

Vegyük sorra a meghosszabbítás-pártiak követeléseit és érveit illetve a könyvtárak ellenvetéseit.

Naponta hosszabb ideig tartsanak nyitva a könyvtárak. Ezt követeli sok egyetemista, kutató, több könyvtáros, sőt a sajtó, a rádió és a tv is többször reklamáta

Országos jellegű könyvtárak

1. táblázat

Könyvtár	Heti nyitvatartás (óra)	Nyitás—zárás		
		Hétfő—péntek	Szombat	Vasárnap
Állami Gorkij Könyvtár	59	10—20	10—13	9—13
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár	62	*	9—13	9—13
Károlyi M. Orsz. Mezőgazd. Könyvtár	40	**	10—12	—
A Közp. Statiszt. Hiv. Könyvtára	61	***	9—13:30	—
Az MTA Központi Könyvtára	63	9—20	9—17	—
Országgyűlési Könyvtár	66	9—20	9—20	—
Orsz. Műszaki Könyvtár és Dok. Közp.	55	****	10—20	9—13
Orsz. Orvostud. Könyvtár és Dok. Közp.	44	8—16	8—12	—
Orsz. Pedagógiai Könyvtár és Múzeum	50	10—19:30	10—13	—
Orsz. Széchenyi Könyvtár	69	*****	9—21	—

* Hétfő, kedd 9—21
Szerda 15—21
Csüt., péntek 9—21
** Hétfő, szerda, csüt. 10—16
Kedd, péntek 10—20
*** Hétfő 12—21
Kedd—péntek 9—21

**** Hétfő 13—21
Kedd, szerda, péntek 10—21
Csütörtök zárva
***** Hétfő 12—21
Kedd—péntek 9—21

a hosszabb nyitvatartást. A „követelőzők” legfőbb érve, hogy a dolgozók többsége, sőt még az egyetemisták egyrésze is éppen a késő esti órákat tudja leginkább felhasználni a könyvtárbeli munkára. Egyszerűen azért, mivel napközben a munkahelyükön tartózkodnak. Az értelmiségiek — a tudományos könyvtárak lehetséges olvasóinak zöme — általában 8-tól $\frac{1}{2}$ 5-ig ill. $\frac{1}{2}$ 9-től 5-ig dolgoznak, tehát mire a könyvtárba eljutnak, már 5 óra, $\frac{1}{2}$ 6—6 óra van, így az este 8-ig nyitvatartó könyvtárakban alig tölthetnek két és fél órát; éppen csak belemelegednek a munkába s már hagyhatják is abba. Aki valaha is kutatott könyvtárban, tudja, hogy milyen rövid idő két és fél óra. Szerencsére néhány könyvtár este 9-ig áll az olvasók rendelkezésére, ami mégis egy órányi nyereség.

Mit válaszolnak a könyvtárak? Érdekes egy erre vonatkozó hírlapi nyilatkozatból idézni. 1968 júniusában egy olvasólevélre válaszolta az alábbiakat egyik könyvtárunk: „... a számottevő fővárosi könyvtárak nyitvatartása a szokásos budapesti életbeosztáshoz igazodik. Budapesten könyvtárat reggel nyolctól este kilencig lehet használni. A ... könyvtárak éveken keresztül tartottak fenn kísérletként 22 óráig szolgálatot, 21 óra körül azonban a közönség létszáma erősen megcsappant. Ilyenformán a 22 óráig tartó szolgálat már nem látszott sem közérdekűnek, sem gazdaságosnak és ezért ezt minden könyvtár meg is szüntette.”

A támadhatatlannak hitt érvek egyáltalán nem támadhatatlanok. Először is kevés olyan könyvtár van, amelyben reggel nyolctól kezdve lehet olvasni, pl. az országos jellegű könyvtárak zömében (ld. 1. sz. táblázat) 9-kor kezdődik a nyitvatartás. Ugyan-csak kevés az olyan könyvtár, amely a hét valamennyi munkanapján 21 óráig tartana

2. sz. táblázat

Egyetemi és főiskolai könyvtárak

Könyvtár	Heti nyitvatartás (óra)	Nyitás—zárás		
		Hétfő—péntek	Szombat	Vasárnap
Agrártud. Egyetem Könyvtára	65	8—20	8—13	—
Állatorvostud. Egyetem Könyvtára	69	8—20	8—17	—
BMÜE Könyvtára	75	8—21	8—18	—
Bp. Orvostud. Egyetem Könyvtára	54	Nincs részletezés		—
Debreceni Orvostud. Egyetem Könyvtára	65	Nincs részletezés		—
ELTE Állam- és Jogtud. Kar Könyvtára	40	8—16	—	—
ELTE Központi Könyvtára	72	8—20	8—20	—
JATE Központi Könyvtára	66	14—21	10—21	9—13
Kertészeti és Szőlészeti Egyetem Könyvtára	53	Nincs részletezés		—
KLTE Könyvtára	72	Nincs részletezés		—
Liszt F. Zeneműv. Főiskola Könyvtára	49	9—18	9—13	—
Magyar Iparműv. Főisk. Könyvtára	36	Nincs részletezés		—
Magyar Képzőműv. Főiskola Könyvtára	34	13—19	9—13	—
Marx K. Közgazd. Egyet. Könyvtára	74,5	8—20	8—17:30	8—13
Nehézipari Műsz. Egyetem Könyvtára	54	9—19	9—13	—
Pécsi Egyetemi Könyvtár	73	Nincs részletezés		—
Pécsi Orvostud. Egyetem Könyvtára	60	8—19	8—13	—
Szegedi Orvostud. Egyetem Könyvtára	55	10—20	8—13	—
Színház- és Filmműv. Főiskola Könyvtára	48	8:30—17	8:30—14	—
Testnevelési Főiskola Könyvtára	55	8—18:30	8—13	—
Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára	55	Nincs részletezés		—

nyitva. A 21 órai zárással más baj is van. A legtöbb könyvtárban ugyanis órákkal a hivatalos zárási idő előtt megszűnik a raktári kiszolgálás. Így tehát az olvasó csak azt a könyvet olvashatja, amelyet este 6-ig, 7-ig kihozott a raktárból. Ilyen körülmények között azok számára, akik nem szépirodalmat akarnak olvasni — márpedig ez a többség — a zárás ideje előbbre jön. Hiszen, ha a tervezettnél hamarabb végez egy-egy kikért könyvvel, akkor a zárásig már csak a kézikönyvtárat használhatja, vagy korábban megy haza. Nagyon bosszantó lehet, ha még órák vannak hátra a zárásig, s esetleg új elképzelésekre jut az olvasó, de kíváncsiságát másnapra kell halasztania. Nem kell tovább bizonyítani, hogy ez a rendszer csak a szépirodalmat olvasóknak, a szórakozni vágyóknak és a tankönyvből tanuló egyetemistáknak lehet megfelelő. A raktári kiszolgálás korábbi megszüntetése egyúttal magyarázat arra is, hogy miért „csappant meg erősen” 21 óra körül a közönség létszáma. A másik ok lehet, hogy a könyvtárak egyáltalán nem szorgalmazták, nem népszerűsítették a 22 óráig való nyitvatartást, sőt a legtöbb helyen enyhe lélektani pressziót is gyakoroltak az „éjszakai bagoly” olvasókra. (2. sz. táblázat.)

Folytatom tovább a fentebb kezdett válasz idézését. „Napi tíz-tizenkét óra nyilvános szolgálattal könyvtáraink nem is maradnak el a külföldi könyvtárak mögött. A késő estebe nyúló szolgálat külföldön csak ott szokásos, ahol azt az élet üteme kívánja. És ott későbbi reggeli nyitvatartással jár együtt.”

Sajnos, ezek az állítások nem felelnek meg a valóságnak. A napi tíz-tizenkét órás szolgálattal a magyar könyvtárak nagyon is elmaradnak a külföldiek mögött. A közölt

3. sz. táblázat

Külföldi könyvtárak

K ö n y v t á r	Heti nyitvatartási idő (órában)	Nyitás—zárás		Vasárnap
		Hétfő—péntek	Szombat	
Bayerische Staatsbibliothek	63	9—20	9—17	—
Bibliothèque Nationale (Párizs)	54	9—18	9—18	—
Rouen-i Egyetemi Könyvtár	86·45	8·45—22	9—17	9·30—22
Cambridge-i Egyetemi Könyvtár	69	9—22	9—13	—
Angol technikai könyvtárak (A Library Association irányelvéi)	81·30	9—22·30	9—17	12—18
Deutsche Bücherei	92	8—22	8—22	14—22
Deutsche Staatsbibliothek	79	9—21	9—21	13—20
Lenin Könyvtár	98	9—23	9—23	9—23
Észt Nemzeti Könyvtár, Tallinn*	68	10—22	10—18	—
Moldvai Köztársasági Könyvtár, Kísinev	75	9·30—22**	9·30—22	9·30—22
Lengyel Nemzeti Könyvtár	84	8—21	8—21	15—21
Lodzi Egyetemi Könyvtár	82	8—21	8—20	9—14
Brno-i Egyetemi Könyvtár	85	8—22	8—19	8·30—12·30***
Library of Congress Ált. olvasóterem	78	9—22	9—18	14—18
Spec. olvasótermek	58	9—18	9—18	14—18
Kongresszusi részleg****	84·30	8·30—22	9—18	14—22
A Los Angeles-i California Egyetemi Könyvtár: Kutató(Research) Könyvtár a College Library olvasóterme	87·15 107·30	7·45—22 7—24	9—17 9—17	13—21 9·30—24
Maryland-i Egyetemi Könyvtár	84	8—22	8—13	13—22

* Tanítási időben

** Szünnap pénteken és minden hónap utolsó szerdáján (egészségügyi nap)

*** Csak kölcsönzés, az olvasóterem vasárnap zárva

**** Amikor a Kongresszus ülészik, az olvasóterem (Congressional Reading Room) 24 órán át van nyitva naponta, az itt szereplő rend szerint.

táblázat (amelybe véletlenszerűen válogattuk a szereplő könyvtárakat) jól mutatja, hogy a legtöbb ország könyvtáraiban hosszabb a nyitvatartási idő, mint a hazaiakban. Szinte általános, hogy este 10-kor zárják az olvasótermet, de van 11 órai, 12 órai záróra, sőt nonstop nyitvatartás is. Még csak azt sem mondhatjuk, hogy ezekben az országokban az élet üteme kívánja a késő esti szolgálatot. Hiszen, ha a Szovjetunióban éppen úgy 22, 23 órakor zárják a könyvtárakat, mint az NDK-ban, Angliában és az USA-ban vagy Lengyelországban, akkor jogosan úgy tűnik, hogy nem a világ egyéb tájain (extra Hungariam), hanem nálunk rendhagyó az „élet üteme”.

A másik követelés, hogy *hetenként többször, azaz szombaton és vasárnap* is tartanak nyitva a könyvtárak. Úgy hiszem, hogy ez a javaslat talál majd a legtöbb ellenzőre. Megint egy idézettel kezdem, amelyet a Hétfői Hírek 1968. évi júliusi számában találtam, s melynek kiinduló pontja, hogy állandóan növekszik az olvasni szerető „szabad szombatások” száma. Íme az idézet: „...Magyarország szombat délután és vasárnap egyetlen könyvtár sincs nyitva. Idejében szólnék: nem nehéz megszüntetni a hétfégi „könyvtárhiányt”. Csak követni kell a külföldi példát, hiszen a Szovjetunióban is, mas szocialista és nyugati országokban is nyitva tartanak szombat-vasárnap a könyvtárak, s helyette valamelyik hétköznapon tartanak szünnapot. Ezt Magyarországon is meg lehet csinálni! Már csak azért is, mert a buzgón reklámozott „Olvasó népért” mozgalom sikerét ezzel az egy intézkedéssel minden rek-lámnál jobban lehetne biztosítani.”

Szerencsére az újságíróknak nem minden állítása felel meg a valóságnak. Pl. több könyvtárunk is van, amelyik szombat délután, és öt könyvtár, amelyek vasárnap is nyitvatart. A könyvtárosok persze könnyen visszautasíthatják a kívánságot a vasárnap nyitvatartásra, csak hivatkozniuk kell a kereskedelemre. Legutóbb egy kettős ünnep hátrányos kenyérellátásával kapcsolatban újságírók kérdéseire az alábbiakat válaszolta a belkereskedelmi miniszterhelyettes: „A minisztérium egyetért a szakszervezetnek azzal az álláspontjával, hogy a vasárnapi pihenőnap a belkereskedelmi dolgozóknak is jár. Figyelembe kell venni azt is, hogy a 44 órás munkahetet előbb-utóbb a belkereskedelemben is bevezetik, s a közismert munkaerőhiány e rövidített munkaidőben már végre nem tenné lehetővé a szélesebb körű vasárnapi nyitvatartást. A sorbanállás elkerülésének egyetlen módja, hogy a lakosság az ünnepek előtt szerezzék be mindazt, amire szüksége van.”

Nem szükséges magyarázni ennek a nyilatkozatnak hibás érvelését, hiszen ha a gondolatmenetet elfogadjuk, akkor a szabad szombat és vasárnap miatt ezentúl hét végén nem lesz közlekedés, kikapcsolják a villanyt, gázt, vizet. De visszatérve a mi problémánkra: miért tudják szerte a világon megoldani a szombat és a vasárnap délutáni könyvtári szolgálatot? Antiszociálisabbak talán, mint mi? Egyformán a Szovjetunióban és az USA-ban? Bizonyára nem. Inkább afelé a vélemény felé hajlok, hogy ott megértették a könyvtárosokkal, hogy a könyvtár szolgáltató intézmény, és a könyvtárosok ugyanúgy szolgálják ki az embereknek a szellemi táplálékot, mint a vasárnap is nyitvatartandó vendéglők a testit. Természetesen nem szabad bagatellizálni a kérdés emberi és szociális oldalát, csupán a megoldhatóságot kívántam hangsúlyozni. Am meggyőződésem, hogy van igény a hétfégi nyitvatartásra. Mégpedig, mint a legtöbb külföldi könyvtárban, különösen vasárnap délután, amikor már sok ember gondol a másnap kezdődő hét kötelességeire.

Ide szeretném beiktatni a heti nyitvatartási idő nagyságát könyvtártípusok szerint és százalékosan mutató kis összeállítást.

4. sz. táblázat

Könyvtártípus	Heti nyitvatartási idő				
	40 óra alatt	40—50 óra	50—60 óra	60—70 óra	70-nel több óra
	sz a z a l é k b a n				
Országos jellegű könyvtárak	—	20	30	50	—
Egyetemi és főiskolai könyvtárak	10	14	28	24	24
Kutatóintézeti és országos intézményi könyvtárak	32	50	13	—	5

A táblázat jól mutatja, hogy az országos könyvtárakban a legjobb a helyzet, hiszen 50%-uk a nemzetközi szintet jelentő 60—70 órában tart nyitva. A legkevésbé megnyugtató a kutatóintézeti és az országos intézményi könyvtárak (valamennyien tudo-

mányági szakkönyvtárak) nyilvános szolgálatának időtartama, hiszen 32%-uk 40 óránál, további 50%-uk 50 óránál is rövidebb ideig van nyitva egy-egy héten, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy állományukat alig-alig használhatja más intézmény 42—48 órát munkában töltő szakembere.

Szólni kell még néhány szót a nyári zárvatartásokról is. Sokak véleménye szerint túlságosan hosszú ideig vannak zárva a magyar könyvtárak. A legtöbb könyvtár nyáron egy teljes hónapra elzárkózik az olvasók elől. Ha valaki megkérdi, hogy miért, a felelet többnyire az, hogy mindig is így volt. Nem a legjobb felelet. Tavaly a budapesti nagykönyvtárak közül nem tartott nyári szünetet és a szokásos nyitvatartási renddel üzemelt: az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, az MTA Könyvtára, az Országgyűlési Könyvtár és a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára.

Külföldön nem olyan nagy divat a nyári zárvatartás, legfeljebb bizonyos korlátozásokat vezetnek be. Pl. a Maryland-i Egyetemi Könyvtár csak hétfő—péntek 8—21 óráig és szombaton 1/29—12 óráig van nyitva, vasárnap zárva tart. A Bayerische Staatsbibliothek augusztusban hétköznap délután, augusztus—szeptemberben pedig szombatonként zárva tart.

Véleményem szerint tehát a nyári nyitvatartás kérdése is megérne egy elfogulatlan vizsgálatot, akár csak az itt felvetett többi kérdése is. Márcsak azért is, hogy ne járjunk úgy, mint nemrégiben egy könyvtárigazgató. A rádió riportere megkérdezte: honnan tudja a könyvtár olyan bizonyosan, hogy nincs igény a vasárnapi nyitvatartásra, végeztek talán ilyen irányú felmérést? Nem végeztek — felelte az igazgató —, de ha lenne ilyen igény, akkor arról tudnának.

Helyesebb lenne mégis elvégezni ezeket a felméréseket. Ennek előmunkálataként kíván szolgálni ez a néhány adatot és gondolatot felsorakoztató írás.

Bereczky László

Fél év tapasztalatai egy új könyvtárban

Az elmúlt év nyarán költözött át a *Veszprémi Megyei Könyvtár* a részére átalakított és korszerűsített épületbe. A hivatalos és ünnepélyes megnyitó augusztus 20-án volt. Az épületről *Szabados László* tájékoztatta olvasóinkat a *Könyvtáros* 1968. novemberi számában.

Fél esztendő elteltével megpróbáljuk összefoglalni az új épületben szerzett tapasztalatainkat, bár egy könyvtár tevékenységében ez eléggé rövid idő, s belőle messzemenő következtetéseket, a munka hatékonyságára vonatkozó megállapításokat levonni nem szabad. Az 1968. szeptemberétől 1969. február végéig eltelt időszak azonban a könyvtár életében nem csupán hat hónap, hanem egy majdnem teljes téli időszak, s egyben egy egészen új korszak első szakasza is. A teljesen új körülmények között működő könyvtárral szemben jelentkező és állandóan növekvő igényeket nagy vonásokban már jelzi, és annak körvonalai is kialakultak, hogy mennyiben tudunk a jelentkező társadalmi és egyéni követelményeknek megfelelni. Egy kissé próbája volt ez az időszak elképzeléseink, tudatos törekvéseink reális voltának is.

A fejlődés adatai

Az olvasók száma 1968. december 31-én 662-vel volt több, mint az előző év hasonló időszakában. Február végéig viszont már 798-cal többen iratkoztak be, mint 1968. februárjának végéig.

1. táblázat

A beiratkozott olvasók száma

	1967 december 31-én	1968	Növe- kedés %-ban	1968 február végén	1969	Növe- kedés %-ban
A felnőttek részlegében	2924	3350	16	1710	2145	26
A gyermekrészlegben	1140	1376	21	695	958	37
Együtt	4064	4726	18	2305	3103	35